

מדיניות הריסת הבתים בנגב

יום זכויות האדם הבינלאומי 2014

פורום דו-קיום בנגב לשוויון אזרחי
منتدى التعايش السلمي في النقب من أجل المساواة المدنية
Negev Coexistence Forum For Civil Equality

כתיבה: אורי טרבולוס ומיכל רותם

תחקיר: אורי טרבולוס

10 בדצמבר 2014

תמונת שער: שיירת בולדוזרים וניידות משטרה בכפר הבדואי המוכר כוחלה, 26 בפברואר 2014. צילום: אקטיבסטילס

פורום דו-קיום בנגב מודה לחברות וחברי קולקטיב אקטיבסטילס שצילמו את התמונות המופיעות בדו"ח ואפשרו לנו להשתמש בהן.

הדו"ח נכתב ופורסם בתמיכת האיחוד האירופי.

תוכן עניינים

מבוא	4
מדיניות הריסת הבתים בנגב	7
הריסות על ידי הרשויות	9
הריסות על ידי בעלי הבתים	9
הריסות בתים בנגב: תמונת מצב	12
מנהלת דרום לתיאום האכיפה של דיני המקרקעין	15
סיכום	17

"כל אדם זכאי לרמת חיים נאותה לבריאותם ולרווחתם שלו ושל בני ביתו, לרבות מזון, לבוש, שיכון, טיפול רפואי, שירותים סוציאליים כדרוש וזכות לביטחון במקרה של אבטלה, מחלה, אי כושר לעבודה, אילמון, זיקנה או מחסור אחר בנסיבות שאינן תלויות בו".

ההכרזה לכל באי עולם בדבר זכויות האדם, סעיף כה'

זכות האדם לקורת גג מוכרת במגוון אמנות בינלאומיות. זכות זו נתפסת כמרכיב בסיסי בזכותו של אדם לרמת חיים נאותה. מדינת ישראל מחויבת להגנה על הזכות לקורת גג מכוח האמנה לזכויות חברתיות, כלכליות ותרבותיות של האו"ם שאושרה על ידה בשנת 1991, ואף מכוח חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו שנחקק בשנת 1992. חשוב להדגיש כי זכות זו הינה זכות בסיסית שמהווה תנאי למימושן של מגוון זכויות אדם אחרות. בלא קורת גג יפגעו גם הזכות לחינוך, לבריאות, לביטחון סוציאלי, ומגוון זכויות אדם נוספות.

אין ספק כי הזכות לקורת גג אינה מובטחת למגוון של בני אדם ואזרחים בישראל. משבר הדיור הציבורי, עליית מחירי הדיור ועוד מגוון תהליכים, פוגעים בזכות זו. אחת הקהילות שזכותם של חבריה לקורת גג מופרת בצורה בוטה ובאופן קבוע על ידי המדינה היא הקהילה הערבית הבדואית בנגב.

הקהילה הבדואית בנגב מונה כיום כ-220,000 נפשות¹, ומתגוררת בשלושה סוגים של יישובים: בעיירות מתוכננות, בכפרים מוכרים ובכפרים בלתי מוכרים. כל היישובים הללו נתונים למדיניות מתמשכת של הריסת בתים שמובילה לפגיעה אנושה בזכותם של חברי הקהילה לקורת גג.

העיירות המתוכננות הן עיירות שהוקמו על ידי המדינה בתהליך עיור שהחל בסוף שנות ה-60. מדובר בתהליך של עיור כפוי שהוצג לחברי הקהילה כפתרון ההתיישבות היחידי שיאפשר למדינה להעניק להם את מגוון השירותים והתשתיות להם הם זקוקים. עד

¹ הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, שנתון סטטיסטי לישראל 2014, לוח 2.15.

לשנות ה-90 הוקמו באזור הנגב שש עיירות ועיר אחת, בהן מתגוררים כיום כ-140,000 בני אדם.² על אף הבטחת הרשויות שבמסגרת תהליך העיור יזכו תושביהן לשירותים ותשתיות, העיירות הבדואיות מדורגות בתחתית הסולם הסוציו-אקונומי בישראל,³ השירותים שניתנים בהן חלקיים והן סובלות מאחוזים גבוהים של אבטלה. המחסור במגרשים לבניה ביחס לגידול הטבעי של האוכלוסיה בעיירות, מוביל בלית ברירה לחריגות בניה למיניהן שפעמים רבות נפתרות על ידי הרשויות בהריסת בתים.

הכפרים הבדואים הבלתי מוכרים הם יישובים קיימים שאינם מוכרים בפועל על ידי המדינה. מדובר בכארבעים כפרים בהם מתגוררים כ-75,000 תושבים.⁴ הכפרים הבלתי מוכרים כוללים כפרים שקיימים עוד קודם להקמתה של מדינת ישראל וכפרים שהועברו על ידי המדינה אל מיקומם הנוכחי במהלך שנות ה-50. למרות זאת, הכפרים הללו לא מופיעים במפות הרשמיות של המדינה והרשויות מתייחסות אליהם כ"פזורה" או כ"יישובים בלתי חוקיים". תושבי הכפרים הבלתי מוכרים זוכים לשירותי חינוך ובריאות חלקיים ביותר בכפריהם ובתיהם לא מחוברים לתשתיות בסיסיות של מים וחשמל. כל המבנים בכפרים הבלתי מוכרים נחשבים לא חוקיים, ועל כן הם נתונים למדיניות הריסת הבתים.

הכפרים המוכרים הם אחד עשר כפרים היסטוריים שהוכרו על ידי המדינה במהלך העשור האחרון. הכפרים משתייכים למועצות האזוריות הבדואיות נווה מדבר ואל-קסום. על אף ההכרה לה זכו הכפרים, מצבם נותר דומה לזה של הכפרים הבלתי מוכרים. השירותים הניתנים בכפרים המוכרים הם חלקיים ובסיסיים, מרבית הכפרים אינם מחוברים לחשמל ולמים והדרכים בהם אינן סלולות. בנוסף, בהעדר תכניות מתאר מפורטות, אין לתושבי הכפרים המוכרים אפשרות לקבל היתרי בניה ובתיהם נתונים גם כן למדיניות של הריסת בתים.

אחת הבעיות המרכזיות עמן מתמודדים חברי הקהילה הבדואית בנגב, בין אם הם מתגוררים בעיירות מתוכננות, בכפרים מוכרים או בכפרים בלתי מוכרים, היא מדיניות

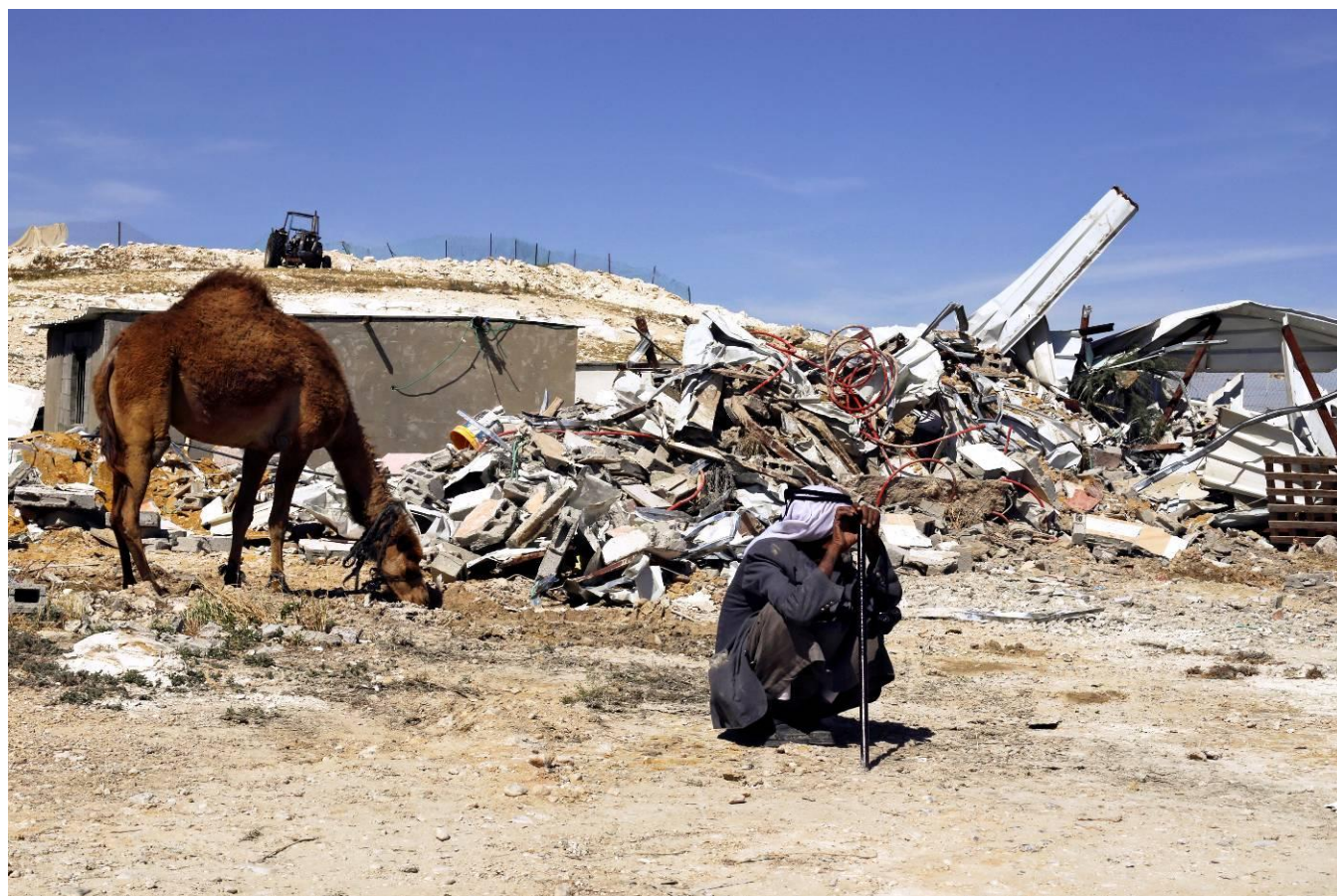
² הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, קובץ הישובים 2012.

³ הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, מדד חברתי-כלכלי 2008, לוח א2.

⁴ מספר משוער - תוצאת חיסור מספר התושבים בעיירות (הערה 2) מכלל התושבים המוסלמים בנגב (הערה 1).

הריסת הבתים בנגב. העדר האפשרות לקבלת היתרי בנייה במרבית הכפרים המוכרים ובכלל הכפרים הבלתי מוכרים, הריסות הבתים התכופות המבוצעות ללא מתן פתרון דיור חלופי ומצוקת הדיור הגוברת כמו גם המחסור בדיור ציבורי מובילות כולן להפרה מתמשכת של הזכות לקורת גג של חברי קהילה זו.

בדו"ח נציג את מדיניות הריסת הבתים בנגב, תוך התייחסות להריסות על ידי הרשויות ולתופעה הגוברת של הריסות על ידי בעלי הבתים. לאחר מכן, נציג את נתוני הריסות הבתים בנגב במהלך השנה האחרונה. אז, נציג את אופן פעילותה של מנהלת דרום לתיאום האכיפה של דיני המקרקעין ואת דו"ח סיכום הפעילות שפרסמה. לסיכום, נתייחס לסוגיות העקרוניות העולות מן הדו"ח ולאופן שבו מדיניות הריסת הבתים מפרה את זכויותיהם הבסיסיות ביותר של חברי הקהילה הבדואית בנגב.

איש מבוגר יושב לצד הריסות ביתו בכפר הבדואי הבלתי מוכר ואדי אל-נעם, 18 במאי 2014. צילום: אקטיבסטילס

מדיניות הריסת הבתים בנגב

הקהילה הבדואית בנגב נתונה למדיניות מתמשכת של הריסת בתים ומבנים מצד הרשויות. מדיניות זו נובעת ברובה מחוק התכנון והבניה הישראלי שנחקק בשנת 1965. בעקבות חוק התכנון והבניה הגדירו גופי התכנון השונים את ייעודי הקרקעות ברחבי המדינה. כלל השטחים בהם ניצבו וניצבים כיום הכפרים הבלתי מוכרים הוגדרו ברובם כאזורים חקלאיים שאינם מיועדים ליישוב. כך, באופן רטרואקטיבי, הוגדרו כלל הבתים כבתים שאינם חוקיים וכלל הקרקעות כקרקעות שלא ניתן להקים עליהן יישובים, על אף שבפועל היישובים כבר היו שם. שבע העיירות המתוכננות שהוקמו על ידי המדינה, לא רק שאינן מהוות פתרון לכלל האוכלוסיה הבדואית בנגב, הן אינן נותנות לתושביהן מענה בתחום הדיור ואינן עומדות בקצב הגידול הטבעי של האוכלוסיה המתגוררת בהן. גם החלטות הממשלה במהלך העשור האחרון, שהובילו להכרה באחד עשר כפרים בלתי מוכרים, לא פתרו את מצוקת הדיור של הקהילה הבדואית, שכן בפועל, למרבית הכפרים הללו אין תכניות מתאר ותכניות מפורטות ועל כן, הבתים שהיו קיימים טרם ההכרה עדיין נחשבים לא חוקיים, ועד כה במרבית הכפרים חולקו היתרי בנייה מעטים אם בכלל.⁵

מצוקת הדיור הקשה בקרב הקהילה הבדואית בנגב מייצרת בנוסף לבתים הקיימים שמוגדרים בלתי חוקיים בעיה של בניה עכשווית שמוגדרת על ידי המדינה כבלתי חוקית, על אף שהמדינה לא מציעה פתרונות חלופיים לחברי קהילה זו. הרשויות מפעילות מדיניות של הריסת בתים בנגב, מדיניות שמופעלת בתוך הקו הירוק בהיקפים הגדולים ביותר כלפי הקהילה הבדואית.

במהלך השנים האחרונות דיווחו תושבים רבים בכפרים הבלתי מוכרים כי כל בית שעובר שיפוף, גם אם קל שבקלים, מקבל צו הריסה ונהרס על ידי הרשויות. זוגות צעירים רבים, שבונים בתים חדשים לרגל חתונתם והתחלת חייהם המשותפים, מקבלים גם הם צווי

⁵ משרד המשפטים, הד"ח התקופתי הרביעי של מדינת ישראל לוועדה לזכויות אזרחיות ופוליטיות של האו"ם בעניין יישום האמנה הבינלאומית לזכויות אזרחיות ופוליטיות, אוגוסט 2013. נספח 1, עמ' 5.

הריסה ובתיהם נהרסים, לפעמים עוד בטרם הספיקו להתחתן. כך נוצר מצב בו אין לחבריי הקהילה אפשרות לבנות באופן חוקי או לתקן את בתיהם הישנים, ובעצם הבניה הם מסתכנים בהריסת בתיהם ובהפיכתם למחוסרי בית.

המחסור במגרשים לבנייה בעיירות המתוכננות, העדר התכנון ומתן היתרי בניה בכפרים המוכרים ותפיסתה של המדינה את הכפרים הבלתי מוכרים ככפרים שאינם חוקיים, מובילים לעשרות מבצעי הריסה מדי שנה בנגב, בהם נהרסים מבנים רבים. במקרים רבים, הרשויות אינן מציעות לבעלי הבתים המיועדים להריסה פתרונות, ובפועל נותרות משפחות לאחר ההריסה בחוץ, ללא קורת גג. בעוד שנדמה כי לרוב מבוצעות הריסות הבתים על ידי הרשויות עצמן, בשנים האחרונות, לאור לחץ הרשויות, החלה גוברת תופעה של הריסות בתים על ידי הבעלים.

הריסות בית בכפר הבדואי המוכר קאסר א-סר, 26 באוגוסט 2013. צילום: אקטיביסטילס

הריסות בתים על ידי הרשויות

מאז הקמת מנהלת דרום לתיאום האכיפה של דיני המקרקעין לה יוקדש פרק נפרד בהמשך, מתבצעות הריסות הבתים בנגב על ידי הרשויות בימי הריסה מרוכזים. במסגרת מבצעי ההריסה הללו מגיעים פקחים של משרד הפנים, רשות מקרקעי ישראל, הסיירת הירוקה ובולדוזרים של קבלנים פרטיים, מלווים בכוחות משטרה, אל מבנים שהוצאו להם צווי הריסה ולא נהרסו על ידי בעליהם, והורסים את המבנים. לפי הודעות שמפרסמת רשות מקרקעי ישראל, ביום הריסה מעין זה נהרסים מבנים רבים, לעיתים מעל עשרים מבנים ביום⁶. על פי רוב, מתקיימות ההריסות על ידי הרשויות ללא הודעה מראש בנוגע למועד ההריסה, הכוחות מגיעים, מוציאים את דיירי הבית מן המבנה, לעתים מאפשרים להם להוציא את חפציהם ולעתים לא, והורסים את הבית.

הריסות בתים על ידי הבעלים

בשנים האחרונות החלה להתגבר תופעת הריסות הבתים על ידי בעליהם. לעליה המשמעותית בהריסות מעין אלה יש שלוש סיבות מרכזיות, האחת, איום הפקחים בהשתתפות עלויות ההריסה על בעלי הבתים, השניה, ניסיון להציל ציוד וחומרי בניה, והשלישית, העדפה למנוע את החוויה הטראומטית מבני ובנות המשפחה.

החל משנת 2011, החלו פקחי רשות מקרקעי ישראל לאיים על בעלי בתים שלבתייהם הוצאו צווי הריסה, כי במידה ולא יהרסו את בתייהם בעצמם, תוגש נגדם תביעה להשבת עלויות ההריסה. בעוד שהאיומים מצליחים, וכפי שנראה בהמשך, הובילו לעליה דרסטית בהריסות על ידי הבעלים, במהלך שלוש השנים האחרונות בהן הופעלה פרקטיקה זו, הוגשו רק שלוש תביעות כאלה, והן עדיין מתנהלות בבתי המשפט וטרם הוכרעו.⁷ אילן ישורון, מנהל מרחב הדרום בחטיבה לשמירת הקרקע ברשות מקרקעי ישראל, מתאר את הצלחתה של פרקטיקה זו:

⁶ רשות מקרקעי ישראל, מהפך במאבק בבניה הבלתי חוקית בנגב: 28 מבנים נהרסו - מתוכם 13 ע"י הפולשים עצמם, הודעה לעיתונות מיום 16.09.2014.

⁷ מכתב מיום 24.07.2014, רשות מקרקעי ישראל.

”מדיניות האכיפה התקיפה של הרשות, במסגרתה פולשים נתבעים בתביעות כספיות על עלויות הפינוי הנגרמות לקופת המדינה [...] משיגה תוצאות משמעותיות בשטח. העלייה המשמעותית בשיעור הפולשים המבצעים פינוי עצמי כדי להימנע מתביעות חוסכת מיליוני שקלים לקופה הציבורית”.⁸

אם כן, על אף שפרקטיקת התביעה להשתת עלויות על בעלי הבתים טרם עמדה במבחן המציאות, רשויות האכיפה משתמשות בה ואף מצליחות להביא באמצעותה לעליה משמעותית בהריסות על ידי הבעלים שחוששים מהשתת העלויות עליהם.

כיוון שבעיצומה של הריסת מבנה על ידי הרשויות, לא מתאפשר לבעלי הבתים להציל חלק מחומרי הבניה, דלתות, חלונות וכדומה, ובפועל כולם נהרסים על ידי כלים כבדים, ולעיתים הם אינם מספיקים לפנות את הציוד האישי מן הבית, יותר ויותר בעלי בתים מעדיפים לבצע את הריסת בתייהם בעצמם. כך, בעת הריסה מבוקרת, יכולים בעלי הבתים לשמור חלק מן החומרים היקרים ולהוציא את כלל הציוד האישי, הריהוט ומכשירי החשמל מהבית טרם הריסתו.

הגעתם של כוחות ההריסה אינה מלווה כאמור בהודעה מראש, ומרבית מבצעי ההריסה מתבצעים במהלך היום, בשעות בהן נמצאים מרבית הגברים בעבודה, כשבכפרים נותרים בעיקר נשים וילדים. על מנת למנוע מהם את החשיפה לחוויה הטראומטית הכוללת הגעה של כוחות רבים מלווים בבולדוזרים וכלים כבדים ושוטרים רבים, והריסת ביתם אל מול עיניהם, מעדיפים חלק מבעלי הבתים להרוס בעצמם את בתייהם.

נראה, כי שילובן של שלוש הסיבות שהוצגו כאן, הן שהובילו לעליה הדרסטית בהריסות המבוצעות על ידי בעלי הבתים בנגב. בעוד שפעולת הסירוב להריסת הבית מביעה התנגדות למדיניות הריסת הבתים, יש לה מחיר כבד שיותר ויותר מתושבי ותושבות הנגב מעדיפים להימנע ממנו.

⁸ רשות מקרקעי ישראל, הישג נדיר לאכיפה בנגב: 18 פולשים בנגב החליטו להחזיר את הקרקע למדינה כדי להימנע מתביעות, הודעה לעיתונות מיום 10.09.2014.

עדות: אדם שביתו של קרוב משפחתו נהרס ונכח בהריסה

"הכוחות הגיעו אל הכפר בסביבות השעה 10:30. הם הגיעו כדי להרוס בית של בן משפחה שלי, שבנה אותו לכבוד החתונה שלו שהיתה אמורה להתקיים שבוע וחצי אחרי ההריסה. למרות הבקשות של האנשים במקום לא נתנו לנו אפילו כמה דקות כדי לפנות את הבית. הם הרסו את הבית עם כל הדברים שהיו בו, טלוויזיה, מקרר, חדר שינה, סלון, מכונת כביסה, עצים וחתול.

הבית היה מלא אנשים והוציאו אותם. השוטרים ירו עלינו כדורי גומי, ספוג וגז והיו הרבה פצועים. עצרו חמישה אנשים. ירו על דודה שלי, עוד בחורה נורתה ביד ולאחרת נשברה היד, אחד נפצע מירי בגב. דחפו אישה זקנה עם מקל. בסך הכל הגיעו שישה פצועים לבית חולים. אנשים שעברו את זה לא ישכחו את זה לעולם ילדים, זקנים. לבחור עם משקפיים נתנו אגרוף בפנים והמשקפיים נשברו. הם הרביצו לבן אדם שהיה אזוק. תושבים מהכפר חזרו מבית החולים עם גבס ופלטינות.

הרגשנו שהמשטרה מזלזלת בנו ואנחנו מכבדים את החוק. בינתיים בגלל ההריסה החתונה נדחתה, והארוס חזר לגור עם אמא שלו, הוא נמצא בדיכאון וחרדות".

בולדוזר בפעולה במהלך הריסת הכפר הבדואי הבלתי מוכר אל-עראקיב, 12 ביוני 2014. צילום: אקטיבסטיילס

הריסות בתים בנגב - תמונת מצב

במהלך התקופה הנסקרת בדו"ח נהרסו מאות בתים ומבנים ברחבי הנגב, חלקם במסגרת עשרות ימי הריסה מרוכזים של רשויות האכיפה, וחלקם על ידי בעלי הבתים עצמם. פרק זה מציג את נתוני הריסות הבתים של משרד הפנים בחתכים שונים, בהם מספר ההריסות על ידי הרשויות אל מול ההריסות על ידי הבעלים, ומספר ההריסות בכפרים הבלתי מוכרים אל מול ההריסות בעיירות וביישובים המוכרים.

טבלה 1: הריסות בתים בנגב בין החודשים יולי 2013 ויוני 2014⁹

מספר המבנים שנהרסו על ידי הרשויות	מחודש יולי 2013 ועד דצמבר 2013 (חודשים)	מחודש ינואר 2014 ועד יוני 2014 (חודשים)	סך כל המבנים שנהרסו מחודש יולי 2013 ועד חודש יוני 2014
87 (20%)	98 (23%)	185 (22%)	
347 (80%)	327 (77%)	674 (78%)	
434	425	859	סך כל המבנים שנהרסו בתקופה המצוינת ¹⁰

טבלה מספר 1 מציגה את נתוני משרד הפנים בנוגע להריסות בתים ומבנים במחוז הדרום. כפי שעולה מן הנתונים המוצגים בה, במהלך תקופה שאורכה שנה אחת, נהרסו 859 מבנים במחוז. מתוך כלל ההריסות הללו, 78% מן המבנים נהרסו על ידי בעליהם, וכ-

⁹ הנתונים התקבלו במכתבים ממשרד הפנים מיום 10.8.2014 ומיום 26.10.2014.

¹⁰ בשנים קודמות סיפק משרד הפנים נתונים על הריסות בתים בקרב יהודים ולא-יהודים. השנה, טענו גורמים במשרד הפנים כי מידע מפולח באופן זה אינו מצוי בידם. על סמך הפילוח של שנים קודמות, מעל 90% מן ההריסות במחוז הדרום מתקיימות ביישובים בדואים.

22% מן ההריסות התבצעו על ידי הרשויות במסגרת מבצעי ההריסה המתוכננים. לצד כמות ההריסות הגדולה, ניכר כי לחץ הרשויות מצליח, ובמהלך המחצית השנייה של שנת 2013 והמחצית הראשונה של שנת 2014, רוב מוחלט מקרב בעלי הבתים בחרו לבצע את הריסת בתיהם בעצמם.

טבלה 2: הריסות הבתים בעיירות המתוכננות, בכפרים המוכרים ובכפרים הבלתי מוכרים בין החודשים יולי 2013 ויוני 2014¹¹

מספר המבנים שנהרסו בכפרים הבלתי מוכרים ¹²	מחודש יולי 2013 ועד דצמבר 2013 (חודשים)	מחודש ינואר 2014 ועד יוני 2014 (חודשים)	סך כל המבנים שנהרסו מחודש יולי 2013 ועד חודש יוני 2014
196 (45%)	203 (48%)	399 (46%)	
238 (55%)	222 (52%)	460 (54%)	
434	425	859	סך כל המבנים שנהרסו בתקופה המצוינת

טבלה מספר 2 מציגה את נתוני משרד הפנים בנוגע להריסות שהתקיימו בכפרים הבלתי מוכרים בנגב, אל מול ההריסות בעיירות המתוכננות ובכפרים המוכרים. מן הטבלה עולה כי בעוד שבעבר היו תושבי הכפרים הבלתי מוכרים הנפגעים העיקריים ממדיניות הריסות הבתים של הממשלה, ניכר כי במהלך המחצית השנייה של שנת 2013 והמחצית הראשונה

¹¹ ראו הערה 9.

¹² נתונים אלה מתייחסים להריסות בשטחים גליליים, שטחים שאין בהם רשות מוניציפלית.

של שנת 2014, כ-46% מן ההריסות התקיימו בשטחים בהם אין רשות מוניציפלית, בעוד שה-54% האחרים התרחשו בעיירות המתוכננות ובכפרים הבדואים המוכרים.

הנתונים המוצגים בדו"ח מעידים כי מדיניות הריסת הבתים בקרב הקהילה הבדואית בנגב נמשכת, ולא מסתמנת כל נסיגה של הממשלה ממדיניות זו. בתיהם של חברי הקהילה ממשיכים להיות מאוימים על ידי הרשויות, על אף שכאמור לא נראה כל פתרון לסוגיה זו באופק ומצוקת הדיור בהם שרויים נמשכת.

הריסת בית בכפר הבדואי המוכר כוחלה, 26 בפברואר 2014. צילום: אקטיבסטילס

מנהלת דרום לתיאום האכיפה של דיני המקרקעין

מנהלת דרום לתיאום האכיפה של דיני המקרקעין הוקמה מכוח החלטת הממשלה במסגרתה אושרה תכנית פראוור, שהתקבלה בשנת 2011.¹³ במסגרת ההחלטה נקבע כי תוקם "יחידת תיאום אכיפה לחוקי המקרקעין במסגרת המשרד לביטחון פנים, שייעודה אכיפת חוקי המקרקעין בנגב".¹⁴ המנהלת הוקמה בשנת 2012, וכחלק מהקמתה הוקמה לה יחידת משטרה ייעודית במחוז הדרום, יחידת יואב.¹⁵ על אף ביטולה של תכנית פראוור, המנהלת לא פורקה, והיא ממשיכה לפעול בנגב גם בלא תכנית ממשלתית ברורה להסדרת ההתיישבות.

דו"ח סיכום הפעילות של המנהלת לתיאום האכיפה לשנת 2013 חושף את אופן פעילותה של המנהלת שאמונה על הריסות הבתים בנגב. המנהלת פועלת בשיתוף עם משרד הפנים, רשות מקרקעי ישראל, הסיירת הירוקה, המשטרה והרשות להסדרת ההתיישבות הבדואית בנגב. לצד עשרות ימי איתור המתקיימים לאורך השנה, מבצעת המנהלת 2-5 ימי הריסות מרוכזים מדי חודש. ראוי לציין כי דו"ח הפעילות של המנהלת לא פורסם לציבור. הדו"ח נשלח למשרדי הממשלה הנוגעים לדבר וחלק ממנו הודלף לתקשורת. בעקבות בקשת חופש מידע שהוגשה למשרד לביטחון פנים הדו"ח נחשף במלואו.

לפי הדו"ח, "תוצרי הפעילות" של המנהלת הם למעשה מספרי הבתים והמבנים שנהרסו בנגב. בנוסף, רואה המנהלת את האכיפה ככלי לדחיפת תושבי הכפרים הבלתי מוכרים בנגב למשא ומתן מול הרשות להסדרת ההתיישבות הבדואית, למעבר לעיירות. לדוגמה, מתוארת פעולת המנהלת ביחס לתושבי בתים שהפריעו לפיתוח כביש: "... נפגשנו עם התושבים, על מנת לעודדם להיכנס למו"מ עם הרשות בכדי לקדם את עבודות הפיתוח".¹⁶ מתיאור הפעילות בדו"ח עולה כי המנהלת עושה שימוש בצווים שיפוטיים

¹³ ממשלת ישראל, החלטת ממשלה 3707, 11.09.2011.

¹⁴ ראו הערה 13.

¹⁵ המשרד לביטחון פנים, מנהלת דרום לתיאום האכיפה של דיני מקרקעין בנגב.

¹⁶ http://mops.gov.il/ABOUT/DEPARTMENTS/LANDLAWDIRECTORATE_S/Pages/LandLawDirectorate.aspx

¹⁶ המשרד לביטחון פנים, מנהלת דרום לתיאום האכיפה של דיני המקרקעין - דו"ח שנתי לשנה"ע 2013, עמ' 5.

ישנים "על מנת להניע מהלך של כניסה למו"מ בין התושבים לרשות הבדואים".¹⁷ באותו מקרה, נעשה גם כן שימוש בהריסת בית, "אשר הניעה רצון להיכנס לתהליך [הסדרה]".¹⁸ במקרים אחרים, פועלת המנהלת להנפקת צווי הריסה חדשים בקרב משפחות שאינן מעוניינות בהליך ההסדרה, "מתנהלים מגעים בין אבי המשפחה... לבין נציגי הרשויות, אם כי בעצלתיים. מתוכננת כניסה של משרד הפנים לפתיחת תיקים במידה ולא יכנס לתהליך של הסדרה".¹⁹

לפי הדו"ח, המנהלת עובדת באופן הדוק עם הרשות להסדרת ההתיישבות הבדואית בנגב בנושאי "אכיפה מקדמת הסדרה". אם כן, וכפי שמלמדות הדוגמאות לעיל, לא מדובר באכיפה אקראית כלפי מבנים שאינם חוקיים, אלא בבחירה שיטתית ומתואמת בין גורמי האכיפה השונים, להמציא צווים ולהרוס בתים דווקא בקרב משפחות ספציפיות, לפי מידת נכונותן להיכנס להליך הסדרה מול הרשות להסדרת ההתיישבות הבדואית בנגב. כפי שעלה מן הנתונים בפרק הקודם, גם בדו"ח המנהלת דווח על עליה בהריסות על ידי בעלי הבתים: "נמשכת המגמה בה כמות ההריסות העצמיות גבוהה מכמות ההריסות היזומות, עניין המעיד כי ממשיך להתקיים מימד ההרתעה".²⁰

¹⁷ ראו הערה 16, עמ' 5.

¹⁸ ראו הערה 16, עמ' 6.

¹⁹ ראו הערה 16, עמ' 6.

²⁰ ראו הערה 16, עמ' 8.

מדיניות הריסת הבתים היא מציאות היומיום של חברי הקהילה הערבית הבדואית בנגב. לצד הצגת מדיניות זו והדרכים השונות בה היא מופעלת, בין אם בהריסה על ידי הרשויות ובין אם בדחיקת בעלי הבתים להריסת בתיהם בעצמם, הדו"ח חושף נתונים חדשים על היקפי התופעה ומסמכים ששופכים אור על רשויות האכיפה שעוסקות ביישום מדיניות זו, שמפרה את זכויותיהם הבסיסיות ביותר של חברי הקהילה. הזכות לקורת גג ויחד עמה גם הזכות לרמת חיים נאותה של הקהילה הבדואית בנגב מופרות חדשות לבקרים על ידי הממשלה, שבלא פתרון למצוקת הדיור של הקהילה, ממשיכה להפעיל את מדיניות הריסת הבתים ולהעמיק את הבעיה עוד יותר.

בעוד שבדו"ח האחרון שהגישה מדינת ישראל לוועדת זכויות האדם של האו"ם טענה המדינה כי אין מדובר בענישה קולקטיבית ייחודית לקהילה הבדואית בנגב²¹, חושפים נתוני הדו"ח את ההיפך. בין אם אדם מתגורר בעיירה בדואית, בכפר מוכר או בכפר בלתי מוכר, הוא נתון למדיניות של הריסת בתים, לה הוא לא היה נתון במידה והיה מתגורר ביישוב אחר. אין ספק שבעיקרה, בתוך תחומי הקו הירוק, מופנית מדיניות הריסת הבתים כלפי הקהילה הבדואית בנגב. עצם הקמתה של מנהלת דרום לתיאום האכיפה של דיני המקרקעין, שתפקידה הוא לאכוף את חוקי הבניה בקרב הקהילה הבדואית ושמודדת את הצלחתה במספר הבתים שנהרסו מדי שנה, מעיד על המדיניות הייחודית לה זוכה קבוצה מסוימת ומובחנת של אזרחים מן הממשלה.

אחד הנתונים החדשים והמדאיגים ביותר שנחשפו בדו"ח הוא העלייה הדרסטית בהריסות הבתים בנגב על ידי בעליהם. הנתון מדאיג על אחת כמה וכמה לאור העובדה שעל אף הצהרותיהם החוזרות ונשנות של אנשי רשויות האכיפה בדבר הצלחתה של פרקטיקת השתת העלויות על מי שלא יהרסו את בתיהם בעצמם, בפועל היא טרם עמדה

²¹ משרד המשפטים, הדו"ח התקופתי הרביעי של מדינת ישראל לוועדה לזכויות אזרחיות ופוליטיות של האו"ם בעניין יישום האמנה הבינלאומית לזכויות אזרחיות ופוליטיות, אוגוסט 2013. עמ' 18.

במבחן המציאות. כפי שחושף הדו"ח, עד כה הוגשו רק שלוש תביעות מעין אלה על ידי רשות מקרקעי ישראל, ואף אחת מהן לא הוכרעה על ידי בית המשפט.

נתון יוצא דופן נוסף שחושף הדו"ח, הוא העלייה המתמשכת בשיעור הריסות הבתים בעיירות המתוכננות ובכפרים המוכרים. כ-54% מכלל ההריסות התקיימו בעיירות ובכפרים המוכרים, יישובים שבעבר סבלו פחות ממדיניות הריסת הבתים בנגב. חשוב לציין, כי אם מדיניות הריסת הבתים ביישובים אלה עולה, נראה כי אין לחברי הקהילה הבדואית בנגב שום אפשרות להימנע ממנה. נתון זה מעיד על אוזלת ידה של הממשלה בפתרון מצוקת הדיור של הקהילה הבדואית בנגב. אם המדינה נדרשת להפעיל את מדיניות הריסת הבתים ביישובים הללו, הרי שבעיות התכנון או העדר התכנון בהם הן קשות ביותר וזקוקות לפתרון מיד.

דו"ח מנהלת דרום לתיאום האכיפה של דיני המקרקעין שנחשף במלואו רק לאור בקשת חופש מידע שהוגשה למשרד לביטחון פנים חושף תמונה עגומה, לפיה משתמשות הרשויות השונות במדיניות הריסת הבתים על מנת לדחוף את בעליהם למשא ומתן על קרקעותיהם ומקום מגוריהם אל מול המדינה. כפי שהוצג בדו"ח, מפעילה המנהלת צווים ישנים, דואגת להוצאתם של צווים חדשים ואף ממקדת את פעילות הריסות הבתים בקרב משפחות שאינן מעוניינות להיכנס למשא ומתן עם המדינה. במצב זה, הריסות הבתים אינן מבוצעות על פי החוק כלפי מי שביתו מוגדר כ"לא חוקי", אלא הן משמשות כלי במאבקה של המדינה אל מול הקהילה הבדואית בנושא הקרקעות והכפרים הבלתי מוכרים.

ביום הבינלאומי לזכויות אדם לשנת 2014, אין ספק כי לא חל כל שיפור ביישומן של הזכות לקורת גג והזכות לרמת חיים נאותה בקרב חברי וחברות הקהילה הערבית הבדואית בנגב. כל עוד תמשיך מדיניות הריסת הבתים להיות המדיניות המרכזית שמפעילה הממשלה כלפי קהילה זו, בלא כל פתרון לסוגיית הקרקעות, הבניה והדיור בנגב, זכויותיהם של חברי וחברות הקהילה ימשיכו להיפגע. את המשאבים הרבים שמופנים להריסות הבתים בנגב יש להפנות להגנה על זכויות האדם של הקהילה הבדואית בנגב, לא להפרתן.

פורום דו-קיום בנגב לשוויון אזרחי
منتدى التعايش السلمي في النقب من أجل المساواة المدنية
Negev Coexistence Forum For Civil Equality

טלפון: 050-7701118/9

אתר אינטרנט: dukium.org

דואר אלקטרוני: info@dukium.org